

УДК 343.353-057.36(477)

Людмила Василівна РУСАНОВА,аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*Науковий керівник: Байлов Антон Володимирович,**кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЕМ ЗБРОЄЮ, БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ, ВІЙСЬКОВОЮ ТА СПЕЦІАЛЬНОЮ ТЕХНІКОЮ ЧИ ІНШИМ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

Сьогодні у світі періодично спалахують так звані корупційні скандали, їх учасниками найчастіше стають лідери провідних держав світу, відомі політики, спортсмени, а також вище керівництво міжнародних організацій (а можливо, саме тому це відбувається, що головні дієві особи – можновладці). Виходить, у жодної країни (навіть сталої демократії) немає повного імунітету від корупції. Різниця полягає в її обсягах (масштабах) і проявах, ставленні до неї держави в особі керівництва, громадськості, окремого представника суспільства. Якщо вести мову про Україну, можна констатувати наступне: за останні 30–40 років корупція не лише проникла, а й вкоренилася в усіх сферах діяльності, витіснила з нашого повсякденного життя правові, етичні відносини, поступово з аномалії перетворилася на норму, оскільки можливість швидко і у власних інтересах вирішити будь-яке питання взяла гору над правилами, загально визнаними принципами, мораллю і моральністю.

Перш ніж перейти до висвітлення питання наведемо визначення поняття, бо це дозволить зрозуміти суть явища. Найбільш повну, на наше переконання, дефініцію надав Генрі Блек в юридичному словнику: корупція – діяння, яке вчиняється з наміром надати деякі переваги, що несумісні з офіційними обов'язками посадової особи і правами інших осіб; діяння посадової особи, яка неправомірно використовує своє становище чи статус для одержання будь-якої переваги для себе або іншої особи в цілях, які протирічать обов'язкам і правам інших осіб [1]. Із наведеного випливає, що основними рисами цього суспільно небезпечного діяння (злочину) можна назвати: 1) корисливий характер; 2) неправомірне використання свого становища чи статусу; 3) спрямованість на збагачення або неправне одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи корпоративних інтересах. Головною ознакою корупції (до речі, саме вона і є підставою віднесення того чи іншого діяння до корупційних злочинів) є неправомірне, тобто протизаконне, протиправне, використання свого становища, за що, звісна річ, особа підлягає відповідальності.

Отже, важливо розуміти, які саме правопорушення за законодавством України можуть бути кваліфіковані як корупційні злочини, особливо враховуючи той факт, що покарання за них передбачені вкрай суворі. Передусім наголосимо, що протягом останніх років нормативно правова база з цього приводу зазнала суттєвих змін. Так, Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII [2], який набув чинності 26.01.2015, внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України). Згідно зі ст. 2 розділу II «Прикінцевих положень» названого Закону ст. 45 КК України доповнено приміткою такого змісту: «Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² цього Кодексу» [3]. Як бачимо, до переліку корупційних входять і діяння, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 410 КК України, однак не всі, а лише, що вчинені військовою службовою особою із зловживанням службовим становищем. У цьому контексті вважаємо за доцільне додати, що в ч. 1 ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єктами злочину, що розглядається, виступають: «г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби» [4]. Отже, за вказаним Законом суб'єктами злочину є «військові посадові особи» (військові начальники, інші військовослужбовці, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, тобто наділений законодавством державно-владними повноваженнями [5]), а згідно з КК України «військові службові особи» (військовослужбовці, які у встановленому законом порядку здійснюють постійно, тимчасово чи за спеціальними повноваженнями виконують функції

представників влади, обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, яким особа наділяється державним органом, судом або законом і правомочні вчиняти щодо них заходи юридичного примусу [2]). Як бачимо, це не тотожні поняття, останнє є ширшим. На наше переконання, для уникнення непорозумінь і складнощів, а також із метою усунення підміни понять необхідно привести у відповідність норми цих актів шляхом внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції», а саме в п. «г» ч. 1 ст. 4 замість «військова посадова особа» вжити «військова службова особа» (як в КК України) або використати словосполучення «військові посадові й військові службові особи». Правильно назвати – це правильно зрозуміти.

Зупинимося ще на одному моменті. Для кваліфікації діяння як корупційного злочину, крім мети вчинення – збагачення або одержання неправомірної вигоди (матеріальних чи інших благ і переваг) із використанням службовою особою влади чи службового становища, необхідно встановити, що наслідком є заподіяння істотної шкоди, якою згідно зі ст. 364 КК України [2] виступає така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Це слід розглянути детальніше. Як підкреслюють автори Науково-практичного коментарю Кримінального кодексу України, у КК України істотну шкоду не диференційовано, як це було раніше, отже, «слід зробити висновок, що істотна шкода має виключно майновий характер» [6, с. 847]. На наш погляд, це не лише викликає заперечення, а й принципово не правильно. Пояснимо. Військовослужбовець, який вчинив викрадення, привласнення зброї, боєприпасів, військової техніки чи іншого військового майна, заподіює як матеріальні збитки, так і нематеріальну шкоду (зниження дієздатності Збройних Сил України, обороноздатності держави, а найгірше – загибель людей). Більш того, наслідки можуть бути непередбачувані, особливо в умовах сьогодення, коли в Україні третій рік точаться бойові дії. Наведемо приклад. За повідомленням прес-служби УМВС України у Житомирській обл., офіцер однієї із військових частин, що дислокується на території Житомирщини, розкрадав авіаційне паливо, призначене для сил АТО: *«У липні 2015 року співробітники військової контррозвідки СБУ затримали офіцера «на гарячому» під час спроби викрасти 16 ємностей із майже 500 літрами пального»*. За вироком суду йому призначено покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років. Крім того, винуватця позбавлено військового звання «капітан» та права обіймати посади, пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків, строком на три роки [7]. Наслідки (нехай і ймовірні) цього злочину дуже тяжкі: не зміг би вчасно виїхати будь-який транспорт (авто, карета «Швидкої»), які так були необхідні для евакуації мирного населення чи військовослужбовців з лінії вогню, відправки пораненого військовослужбовця до

шпиталю, це може призвести до його загибелі людей, тощо. Інший випадок – викрадення зброї і боєприпасів. Наслідок – поранення чи загибель людей.

З огляду на наведене вважаємо, що: по-перше, позиція законодавця в цьому питанні є помилковою, оскільки він не виправдано звузив зміст поняття «істотна шкода», звівши до матеріальних збитків (особливо цього не слід робити у нашому випадку, тобто у разі вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України); по-друге, істотна шкода має включати як ту, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків, так і ту, що має нематеріальний вимір.

Вказавши на проблеми, які, на наше переконання, мають бути вирішені, трохи зупинимося на проблемах боротьби із корупцією. Після Революції Гідності (починаючи з лютого 2014 р.) було прийнято антикорупційне законодавство, створено Національне антикорупційне бюро України, активізувалася робота правоохоронних органів, почастішали випадки виявлення і притягнення до відповідальності винних у вчиненні цього злочину осіб, а це говорить про те, що такі протиправні дії нині не приховуються і не замовчуються. Так, згідно з «Інформацією про результати виконання в Міністерстві оборони України заходів щодо запобігання та виявлення корупції в 2016 році» співробітниками Національної поліції України до Єдиного реєстру досудових розслідувань у 2016 р. внесено відомості про вчинення в Міноборони та Збройних Силах України службовими особами і працівниками 64 кримінальних корупційних правопорушень за різними статтями КК України, зокрема: ст. 410 (викрадення, привласнення, вимагання військового майна або заволодіння ним) – 23; ст. 191 (привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном) – 3; ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) – 23; ст. 369² – 12, ст. 262 – 2, ст. 368² – 1. Проти 20 службових осіб і працівників вироки (ухвали) набрали законної сили, з них засуджено 19 осіб (позбавлено волі – 2, застосовано штраф – 11, закрито – 1, звільнено від покарання – 6) [8, с. 6]. Для порівняння наведемо ще статистичні дані. За оперативним обліком упродовж 2015 р.– I півріччя 2016 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про вчинення в Міністерстві оборони та Збройних Силах України 83 корупційних кримінальних правопорушень за такими статтями КК України: ст. 410 (викрадення, привласнення, вимагання військового майна або заволодіння ним) – 46, ст. 191 (привласнення, розтрата, заволодіння чужим майном) – 9, ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) – 16, ст. 364 (зловживання владою або службовим становищем) – 8, а також за ст.ст. 210, 262, 357 369² – по 1. Складено 5 протоколів про вчинення військовими посадовими особами адміністративних корупційних правопорушень, з них за статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення: 172⁴ – 2, 172⁷ – 3 [9]. Крім того, Міністерство оборони України на виконання

вимог антикорупційного законодавства вживає певних заходів із метою запобігання і протидії цьому явищу, зокрема, посилюється громадський контроль за проведенням держзакупівель, обліком майна, його використанням і списанням, а також ефективністю управління фінансовими ресурсами; впроваджується кадровий менеджмент європейського зразка; реформується система державних закупівель, будується сучасна система внутрішнього контролю. Також за ініціативи чи за підтримки організовуються і проводяться бесіди, круглі столи, під час яких обговорюються питання: невідворотності покарання винних осіб; підтримки осіб, які допомагають у боротьбі з корупцією; відкритості в діяльності Міноборони; координації роботи та оперативного обміну інформацією з питань виявлення і припинення кримінальних правопорушень. Більш того, відповідно до вимог спільного наказу Міністерства оборони України та Генеральної прокуратури України від 30.03.2015 № 42/138 «Про взаємодію органів прокуратури і Військової служби правопорядку щодо обміну інформацією про стан злочинності та запобігання і протидії корупції» передбачено проведення звірок обліку кримінальних правопорушень, зокрема, корупційних або пов'язаних із корупцією злочинів та адміністративних корупційних правопорушень; опрацьовується проект спільного наказу «Про взаємодію між Генеральною прокуратурою України та Міністерством оборони України з обліку відомостей стосовно осіб, яких притягнуто до кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень»; введено в

дію єдину Систему роботи із запобігання корупції для всіх рівнів військового управління, до військової частини, державного підприємства включно [8, с. 5–6]. Зрозуміло, цього замало, але все-таки певні зрушення є, хоча, на жаль, відчутних (на що звертають увагу і лідери європейських держав) поки що немає. Проте не можна в одну мить відновити те, що руйнувалося, розкрадалося роками.

Підсумовуючи, наголосимо, що протидія корупції у військовій сфері – дуже складна справа. Проте без активної спільної і узгодженої роботи міністерств (Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ України) і законодавця не можливо відновити довіру до правоохоронних органів і збройних сил з боку суспільства. Крім того, авторитет працівників МВС України, суду, прокуратури підвищиться лише за умов того, що громадяни переконаються в невідворотності покарання за цей вид злочинів. Для цього необхідно, по-перше, привести у відповідність норми Закону України «Про запобігання корупції» і КК України в частині узгодження термінів шляхом внесення змін до п. «г» ч. 1 ст. 4, тобто замість «військова посадова особа» вжити «військова службова особа» (як в КК України) або використати словосполучення «військові посадові й військові службові особи»; по-друге, внести зміни до примітки ст. 364 КК України, оскільки істотна шкода, на наш погляд, має включати як ту шкоду, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків, так і ту, що має нематеріальний вимір, звуження її лише до матеріальних збитків – помилка законодавця.

Список бібліографічних посилань

1. Black's Law Dictionary. Revised 4th ed. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1968. URL: <https://onedrive.live.com/view.aspx?cid=0EDBCCC836E11475&authKey=%21ACEF5RwVD7ZeLbA&resid=EDBC CC836E11475%215697&ithint=%2Epdf&open=true&app=WordPdf> (дата звернення: 14.02.2017).
2. Про Національне антикорупційне бюро України: закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.
3. Кримінальний кодекс України: станом на 16.11.2016. Харків: Право, 2016. 300 с.
4. Про запобігання корупції: закон України від 07.04.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 46. Ст. 404.
5. Військова посадова особа // Капіталізаторъ: сайт. URL: <http://www.kapitalizator.com/viyskova-posadova-osoba> (дата звернення: 14.02.2017).
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1063 с.
7. На Львівщині затримано двох військових при збуті викрадених з частини боєприпасів // УНІАН: Інформаційне агентство: сайт. 22.11.2016. URL: <https://www.unian.ua/incidents/1638062-na-lvivschini-zatrimano-dvoh-viyskovih-pri-zbuti-vikradenih-z-chastini-boepripasiv.html> (дата звернення: 14.02.2017).
8. Інформація про результати виконання в Міністерстві оборони України заходів щодо запобігання та виявлення корупції в 2016 році // Міністерство оборони України: офіц. веб-сайт. URL: http://www.mil.gov.ua/content/corruption/antikor_2016.pdf (дата звернення: 14.02.2017).
9. Матеріали про результати проведення в Міністерстві оборони України заходів щодо запобігання корупції у першому півріччі 2016 року // Міністерство оборони України: офіц. веб-сайт. URL: http://www.mil.gov.ua/content/other/korup_1508.pdf (дата звернення: 14.02.2017).

Одержано 15.02.2017